

XIII. YÜZYIL BÜYÜK MOĞOL ULUSU'NDA KAĞAN VE HAN UNVANLARININ KULLANIMINA DAİR BİR İNCELEME

Çetin KAYA*

ÖZ

Yerleşik toplum kültürünün olmaz ise olmazlarından biri olan kişilere ait toplumsal statü göstergesi konargöçer toplumlarda da diğerlerinde olduğu kadar katı kurallara bağlı olmamakla birlikte varlığını göstermektedir. Böylelikle tarihin her döneminde birçok devlette olduğu gibi XIII. yüzyılda yaşamış olan Moğol hükümdarları da bazı unvanlar kullanmışlardır. Bu açıdan bakıldığında Büyük Moğol Ulusu içerisinde hükümdarlar tarafından kullanılan unvanların başında kağan ve han gelmektedir. Böylelikle çalışmamızda bu unvanlar esas alınmıştır. Araştırma kapsamında çeşitli dil ve yazım şekilleri incelenerek onların kullanımı ve birbirlerine olan üstünlükleri hakkında deliller aranmıştır. Bu hususta XIII. yüzyılda, gerçek adı Temüçin olan ilk hükümdarları Cengiz'den başlayarak sırasıyla Ögedey, Göyük, Möngke ve Kubilay gibi Büyük Moğol Ulusu hükümdarları incelenip onların dönemlerinde oluşturulmuş belgeler ayrıntılı olarak taranmıştır. Taranan bu belgeler içerisinde yazıtlar, yarlıklar (fermanlar), kronikler, numizmatik veriler ve bazı tarihi kalıntılar bulunmaktadır. Söz edilen kaynaklardan elde edilen veriler ışığında unvanların ortaya ilk çıkış zamanlarından kısaca bahsedilmiştir. Sonrasında konumuza dönerek incelediğimiz dönemdeki kullanımları hakkında birtakım çıkarımlarda bulunulmuştur. Oldukça detaya inilerek günümüz unvanların günümüz algısından farklı bir anlayış ile kullanıldığı gözlemlenmiştir. Bu araştırma neticesinde elde edilen çıkarımlardan biri dönem itibarı ile iki unvanın eş zamanlı kullanımlarının olduğu şeklindedir. Buna ek olarak araştırılan iki unvan arasındaki tek farkın yazım şekli olduğu ve birinin diğerine herhangi bir üstünlüğünün olmadığı görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Moğollar, Kağan, Han, Unvanlar.

A STUDY ON THE USAGE OF KHAGAN AND KHAN IN GREAT MONGOLIAN ULUS IN THE 13TH CENTURY

ABSTRACT

The Mongol rulers who lived in the 13th century, like many states in every period of history, used some titles. From this perspective, the most important titles used by the rulers in the Great Mongol Ulus are khagan and khan. Thus, in our study, these titles were taken as basis and various linguistic and spelling forms were examined and evidence was sought for their use and superiority to each other. In this regard, the first rulers of the Great Mongol Ulus in the 13th century starting from Genghis, respectively Ögedei, Göyük, Möngke and Qubilai were examined. The documents created during their periods were scanned in detail. These documents include inscriptions, edicts, chronicles, numismatic data and some historical remains. According to the data obtained from the said sources, some conclusions have been made about their use in the period mentioned briefly about the emergence of titles. One of the inferences obtained as a result of these researches is the simultaneous use of the two titles during this the period. In addition, the only difference between the two titles investigated is the way of writing and the opinion that one does not have any superiority over the other.

Keywords: Mongols, Khagan, Khan, Titles.

* Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı Doktora Öğrencisi, ccetinkayaa@hotmail.com, Orcid No: 0000-0003-3876-5140

Giriş

Moğollar meydana getirdikleri devasa imparatorluk sayesinde çeşitli coğrafya ve halklara hükümdarlık etmişlerdir. Birçok millet bu vasıtayla onlar ile doğrudan temasa geçme ve tanıma fırsatı bulabilmişlerdir. Böylelikle Moğol kaynaklarının yanı sıra bu milletlerin yazıya dökmüş oldukları tarihi vesikalarda da Moğol hükümdarlarından bahsedilmiştir. Nitekim bu durum neticesinde dil, kültür ve siyasi politika farkı nedeniyle birçok kaynakta, unvanlar hakkında çelişkili ifadeler ortaya çıkmıştır. Bu durum ise kaynaklarda sıklıkla geçen kağan ve han unvanlarının kullanımı hususundaki belirsizliği artırmıştır. Ayrıca konu üzerine yapılan açıklamalar ve çalışmalarda da tatmin edici sonuçlara ulaşılamamıştır (Krader 1955: 34-35; Ögel 1998: 579; Rachewiltz 2004: 222; Ganbat 2019: 54). Böylelikle bahsedilen belirsizlikleri konu olarak bir inceleme yapma gereksinimi ortaya çıkmıştır.

Asya bozkırlarında kurulmuş ve kökenleri buraya dayanan birçok devlet hükümdarı tarafından kağan ve han unvanı sıklıkla kullanılmıştır (Donuk 1988: 27; Kafesoğlu 2007: 267). Kağanın ilk olarak Sien-pi hükümdarları tarafından benimsenerek III. yüzyıldan itibaren tarih sahnesinde görüldüğü düşüncesi araştırmacılar arasında yaygındır. Böylelikle unvan çeşitli etkileşim vasıtaları ile diğer bozkır kavimleri arasında da yayılmıştır (Rasonyi 1971: 60). Juan-juanlardan ise Türklere geçtiği düşünülmektedir (Shiratori 1926: 241). Bu görüş diğer araştırmacılar tarafından da benimsenmiştir (Şirin User 2006: 221). Ancak unvanın hangi dilden türetildiğine dair farklı fikirler ortaya atılmaktadır. Bu fikirler çoğunlukla Çince, Soğdca ve Moğolca üzerinde yoğunlaşmaktadır (Donuk 1988: 25-26; Gömeç 1997: 81). Köken olarak hangi dilden geldiği tam anlamıyla belli olmayan unvan köklü bir geçmiş sonrasında varlığını sürdürmeyi başararak XIII. yüzyıl Moğol İmparatorluğu bünyesinde de görülmüştür.

Han unvanına dair bilgiler ise; batı literatüründe kullanılan imparatorun bir derece düşük olan krala eş değer olduğu düşünülmektedir (Donuk 1988: 27). Lazlo Rasonyi hanın, kağan unvanından farklı olduğunu ve zamanla halk arasında kullanımında bir anlam kaybına uğradığını düşünmektedir. Böylelikle han, kağan ile aynı anlama gelmeye başlamıştır. Sonrasında da bu ifadenin kağan unvanının yerini aldığı görüşü mevcuttur (Rasonyi 1971: 60). Böyle bir bakış açısıyla bakıldığı zaman unvanların eş zamanlı kullanımını Göktürk dönemi eserlerinden Tonyukuk birinci yazıtının kuzey cephesindeki yazıda Kırgızların başında bulunan bir handan bahsetmesi nedeniyle görmekteyiz (Ergin 2011: 73). Ayrıca han unvanının kullanımına dair bu tek örnek haricinde yazıtların genelinde Göktürk hükümdarlarından kağan olarak bahsedilmektedir (Donuk 1988: 24; Erkoç 2008: 86).

Moğol Dönemine Dair İki Unvanın İncelenmesi

Kağan ve han unvanlarının geçmişine yönelik oldukça fazla çalışma bulunmasına rağmen incelemememizin odak noktası Moğol dönemine dair kullanımlarıdır. Bu bağlamda bakıldığı zaman dönemin kaynaklarında da Göktürk yazıtlarında olduğu gibi eş zamanlı bir kullanım mevcuttur. Kaynaklardan takip edebildiğimiz ölçüde Klasik Moğolca metinlerde kağan: ᠬᠠᠭᠠᠨ (*Xagan*), han: ᠬᠠᠨ (*Xan*) şeklinde geçmektedir. Çin hiyerogliflerinde kağan: 台罕 (*Taihan*), han: 罕 (*Han*) şeklinde yazılmaktadır (Sumyabaatar 1990; Tömörtogoo 2015). İslam kaynaklarında

ise kağan: قَاآن (*Kaan*), han: خان (*Xan*) şeklinde görülmektedir (Mirhand 2006; Hemedani 2014; Cuveyni 2016). Tercüme ve araştırma eserlerinden edindiğimiz bilgiler neticesinde Ermeni kaynaklarında da konumuz açısından önem arz eden “*Gayan*” ve “*Gan*” şeklinde görülen iki farklı transkripsiyonun varlığı bilinmektedir (Cleaves 1949: 418-421; Oktay 2007: 110-111; Grigor 2012: 20).

Yukarıda bahsi geçen yazım çeşitleri esas alınarak yapılan inceleme neticesinde bilinen ve halen varlığını sürdürmekte olan Büyük Moğol Ulusu'nun kurucusu Cengiz'in isminin bulunduğu ilk kaynak “*Cengiz Taşı*”dır. Uygur Alfabeti olarak literatüre geçmiş alfabe ile 1225 yılında toplanan toyun anısına oluşturulmuş beş satırlık bu yazıtta bahsi geçen bu hükümdar ile ilgili her hangi bir bilgi vermemesine rağmen ilk satırında “*Çinggis Xan*” (𐰽𐰺𐰍𐰏 𐰋𐰏)¹ ifadesi bulunduğu için bu isimle adlandırılmıştır (Tumurtogoo 2006:9; Kalan 2018:3)². Buradan görüldüğü üzere Moğollara ait yazılmış ilk kaynakta Cengiz'in unvanı han olarak işlenmiştir.

Moğol dönemine ait önemli kaynaklardan biri ve kendi içerisinde aktarıldığı üzere incelediğimiz dönemin tanığı sıfatıyla bilinen “*Mongolun Nigoça Tobçıyan*” (𐰽𐰺𐰍𐰏 𐰋𐰏 𐰽𐰺𐰍𐰏 𐰋𐰏) adlı eser ülkemizde ayrıca “*Moğolların Gizli Tarihi*” (Temir 1995) ve “*Moğolların Gizli Tarihçesi*”³ olarak da bilinmektedir. Eserin tamamlanma zamanı metin içerisinde verilen bilgiler ışığında 1240 yılı olarak görülmektedir. Kaynakta Cengiz'in Moğol boylarını toplayarak başlarına geçtiği zamana kadar ismi Temüçin (𐰽𐰺𐰍𐰏) olarak verilmektedir. Onun hükümdar olarak Moğolların başına geçtiği 1206 yılından sonra ise isminden “*Çinggis Xagan*” (𐰽𐰺𐰍𐰏 𐰋𐰏) olarak bahsedilmektedir. Eserde tam olarak durum “*Temüçin'i Çinggis Xagan diye adlandırarak Xan yaptılar*” şeklinde ifade edilmektedir (Sumyabaatar 1990:207).

Mongolun Nigoça Tobçıyan daha ayrıntılı incelendiği zaman karşımıza Moğol hükümdarlarından bazı yerlerde yapılan istisnalar hariç çoğunlukla kağan olarak bahsettiği görülmektedir. Eserin vermiş olduğu bilgiler ışığında bu unvanın verildiği ilk kişi Cengiz'in atalarından Kabul Kağan (𐰽𐰺𐰍𐰏 𐰋𐰏) dır (Sumyabaatar 1990: 48-49, 52, 61). Ayrıca diğer boy beyleri ve devlet hükümdarlarından bahsederken onlardan tespit edilen sadece iki istisna hariç han olarak bahsedilmektedir⁴. Bu kriterler çerçevesinde bakıldığında eserde ilk olarak han unvanını taşıyan kişi Kereyitlerin hükümdarı Tuğrul Han (𐰽𐰺𐰍𐰏 𐰋𐰏 / 𐰽𐰺𐰍𐰏 𐰋𐰏) dır. Buna ek olarak eserde diğer han unvanını taşıyan kişiler Altan Han⁵, Buyruk Han⁶ (𐰽𐰺𐰍𐰏 𐰋𐰏), Gür Han⁷ (𐰽𐰺𐰍𐰏 𐰋𐰏) ve benzeri kişilerdir (Sumyabaatar 1990: 233, 261-262, 308, 312, 456, 519; Erkoç 2008: 32-33).

¹Yukarıdan aşağıya doğru yazılan Klasik Moğolca ifadeler metin akışını bozduğu için bundan sonra soldan sağa şeklinde aktarılacaktır. Ayrıca burada bulunan Moğol Hükümdarlarının isimlerinin yazılışı için kaynakça da bulunan “*Kitab-ı Nesebname-i Muluk*” adlı esere bakabilirsiniz.

²Eserde Cengiz Taşı ismi İ. Ya. Şmidt tarafından verilmiştir.

³Burada kullanılan tarihçe kelimesi eserin Moğolca asıl ismindeki “*tovç*” kelimesinin kısaltmak, özetlemek manasından türetilerek yapılmıştır. Ayrıntılı bilgi için bk. Kaya 2011.

⁴İstisnalardan biri Altan Han (𐰽𐰺𐰍𐰏 𐰋𐰏) olarak bahsedilen kişi bir yerde Altan Kağan (𐰽𐰺𐰍𐰏 𐰋𐰏), diğeri ise Kereyitlerin başında bulunan Wang Han (𐰽𐰺𐰍𐰏 𐰋𐰏) ise bir yerde Wang Kağan (𐰽𐰺𐰍𐰏 𐰋𐰏) şeklinde verilmiştir (Bk. Sumyabaatar 1990: 52,305).

⁵Kuzey Çin hükümdarı.

⁶Nayman beyi.

⁷Kara Hitay hükümdarı.

Dönem ile çağdaş veya yakın tarihli İslam dünyası eserlerine bakıldığı zaman Moğollar ve onların yaptıkları yıkımlardan haberdar olan ayrıca ilk kayıtlardan biri sayabileceğimiz İbnu'l Esir, *el-Kamil Fi't-Tarih*'te Cengiz'den han (جنكز خان) olarak bahsetmektedir (İbnu'l Esir 2003:401). Döneme ait diğer İslam kaynaklarında da kağan unvanının varlığından haberdar olunmasına rağmen Cengiz'den genellikle han olarak söz edilmektedir. *Tarih-i Cihan Guşa* adlı eserin vermiş olduğu bilgiye göre de Cengiz Han (چنگزخان) kendisinden önce kullanılan uzun uzun unvanları yasaklayarak sadece han veya kağan unvanından birinin seçilmesini buyurmuştur (Cuveyni 2016:129). Ancak yinede kendisini Moğol hükümdarları için farklı unvanlar kullanmaktan alıkoyamamıştır (bk. Cuveyni 2016). *Cami'ut Tevarih* adlı eserde ise Cengiz'in han unvanını ne kadar benimsediğini gösterir bir hikaye bile bulunmaktadır. Anlatılana göre; Karluk boyunun idaresini elinde tutan Arslan Han (ارسلان خان) ile Cengiz Han karşılaşınca onun unvanını duymuş ve bunun uygun olmadığını söyleyip Arslan Sertekti (سرتاقتی/Tacik) olarak değiştirmiştir (Hemedani 2014: 110). Reşiduddin Fazlullah Hemedani ve Cuveyni'nin eserleri gibi İlhanlı Devleti bünyesinde yazılmış olan Kaşani'nin, *Tarih-i Olcaytu*'sunda Cengiz Han unvanının Tanrı tarafından verildiği ve "Padişahlar Padişahı" anlamına geldiği kaydedilmektedir (Kaşani 2012, 18). Cengiz Han unvanının geçtiği 1220/1221 yılları içerisinde Gazne'de basılmış bir parada ise Arap alfabesi ile "el-Hakan el-Adil el-Azim Cengiz Han" yazısı açıkça görülmektedir (Enhbat vd. 2005: 15-16; Kalan 2012: 32).

İslam dünyasında Moğollar için kağan unvanının kullanımı Oktay Kaan (اوكتای قآن) olarak bahsettikleri Ögedey Kağan (Огедей Каган) dönemi (1229-1241) ile başlamaktadır (Cuveyni 2016:243; Hemedani 2014: 48). *Mongolun Nigoça Tobçıyan* adlı eser de onun başa geçişinden "Çinggis Xagan yarlığı gereğince Ögedey Xagan'ı han yaptılar" şeklinde bahseder (Sumyabaatar 1990:823). Kaynaklardan anlayabildiğimiz ölçüde Ögedey oldukça itibar gören bir hükümdarlık dönemi geçirmiştir. Hatta *Tarih-i Cihan Guşa* ondan "Cihan Padişahı Kaan" olarak bahsetmektedir (Cuveyni 2016:304). Döneme ait nümizmatik verilerden nerede basıldığı belli olmaya bir parada ise Ögedey Kağan'a atfen Arap alfabesi ile yazılmış "Kaan el-Adil" yazısı görülmektedir (Tebatebai 1971: 75).

1246-1248 yılları arasında Büyük Moğol Ulusu hükümdarlığını elinde bulundurmuş olan Göyük'ten (Гөйүк) ise kaynaklar han (киок خان) olarak bahsetmektedirler. Hatta *Cami'ut Tevarih* adlı eser onun babasının yerine geçtiğini özellikle vurgulamasına rağmen ondan han olarak bahsetmektedir (Cuveyni 2016:304; Hemedani 2014:567-568). Dönemin diğer önemli kaynaklarından biri olan *Tabakat-ı Nasiri* ise Göyük'ten bahsetmesine rağmen ona herhangi bir unvan vermeyerek sadece ismini geçirmekle yetinmiştir (Cuzcani 2010:169-175). Göyük döneminin bir diğer önemli kaynağı da şüphesiz İoannes de Plano Carpini'nin seyahatnamesidir. Bu kaynakta da kağan ve han unvanının eş zamanlı kullanımını ve ikisi arasında pek bir fark olmadığını ima eden ifadeler bulunmaktadır (Carpini 2000:122-123). İoannes de Plano Carpini ayrıca bu seyahatinde Göyük'ten almış olduğu bir mektubu Papa IV. Innocentius'a iletmiştir. Çeşitli dillerde yazılmış olan mektubun Farsça olarak kaleme alınmış nüshasının üçüncü satırında "Xan yarlığımız", on beşinci satırında "Cengiz Xan" ve Ögedey'e izafen "Kaan" ifadesi bulunmaktadır. Ayrıca mektuba basılan mühürde ise "Bengü Tanrı'nın gücü ile Büyük Moğol Ulusu'nun Dalay Xan yarlığı" (Dalay kelimesinin sözlük manası evrensel, büyük, fazla ve okyanus şeklindedir.

Lessing 2003:356) ibaresi yer almaktadır (Abbey 1966 :85-86; Rachewiltz 1983: 274). Göyük namına bastırılmış bir parada ise Arap harfleri ile “*Padişah-ı Cihan, Xan-ı alem*” yazısı görülmektedir (Tebatebai 1971:75).

Möngke (ᠮᠤᠩᠭᠡ) döneminden (1251-1259) günümüze iki yazıt ulaşmıştır. Bunlar Uygur alfabesi ile Moğol dilinde yazılmışlardır. Yazıtlardan 1254 yılına ait olanında onun unvanından “Xan” olarak bahsedilmiştir. 1257 yılına ait ikinci yazıtta ise unvan olarak “Xagan” verilmiştir (Tumurtoogoo 2006: 10-11). *Tarih-i Cihan Guşa* ondan oldukça şaşaalı unvanlar ile bahsetmektedir. Eserin vermiş olduğu unvanlar arasında “*Yedi Ülkenin Padişahı, Şahinşah, Cihan Padişahı, Kaan*” ifadeleri bulunmaktadır (Cuveyni 2016:644-645). *Tabakat-ı Nasiri* ise kendine has özgünlüğünü koruyarak; “*Menkü Xan*” (منکو خان) olarak ondan bahsetmektedir (Cuzcani 2010:178). *Cami’ut Tevarih* isimli eserde de *Tarih-i Cihan Guşa*’da olduğu gibi ona açıkça sempati beslendiği görülmektedir. Bu eserde de ona “*Kaan*” unvanı layık görülmüştür (Hemedani 2014:609-610). Möngke dönemine ait günümüze ulaşmış paralarda ise; “*Menkü Kaan el-Muazzam*” ve “*Menkü Kaan el-Azim el-Adil*” gibi Arapça yazılar bulunmaktadır (Tebatebai 1971: 76).

Kubilay (قوبلاي) zamanına (1260-1294) ait toplamda günümüze ulaşmış yedi tane yarlık incelendiğinde bunlardan ilk ikisi 1261 ve 1268 yıllarına ait olup Uygur alfabesi ile yazılmışlardır. Bunların haricinde Dörvöljin Alfabe⁸ ile oluşturulmuş dört belge bulunmaktadır. Belgelerin üç tanesi Sığır yılında yazılmış olup bu tarihe denk gelen 1277 ve 1289 yıllarına ait oldukları düşünülmektedir. Ancak Moğolların kullanmış oldukları on iki hayvanlı takvim⁹, on iki yılda bir tekrar başa dönmektedir. Böylece Kubilay’ın hükümdarlık döneminde iki kez Sığır yılı görüldüğü için yarlıkların tam tarihi bulunamamıştır. Aynı alfabe ile yazılmış diğer belge ise 1280 yılına aittir. Bahsi geçen kaynaklara bakıldığı zaman hemen hemen hepsinde Kubilay’ın ağzından “*Xagan yarlığım*” ifadesi bulunmaktadır. Ayrıca burada Cengiz’in ismi de verilmekle birlikte, kağan olarak unvanlandırıldığı bir istisna hariç genelde ondan han olarak bahsedilmektedir (Tömörtogoo 2015:32,35-36,39-40,43,47,51,53). Değinilen yarlıklara ilaveten döneme ait İstanbul Topkapı Sarayı’nda olan Arap, Uygur ve Dörvöljin alfabesinin bir arada bulunduğu bir yazma da bulunmaktadır. Arap alfabesi ile yazılmış kısımda Kubilay’ın kastedildiği “*Kaan*” yazısı, ayrıca Dörvöljin alfabe ile “*Xagan*” yazısı görülmesine rağmen Uygur alfabesi ile yazılmış kısımda Kubilay’dan “*Xan*” olarak bahsedilmiştir (Ölmez ve Vovin 2018:147-150).

Çeşitli eleştiri ve güven tartışmalarına rağmen Kubilay döneminin önemli kaynaklarından sayabileceğimiz eserlerden biriside 1271 yılında Papa Gregorius ile görüşen babası ve amcasının Pekin’e doğru yolculuğuna katılan Marco Polo’nun anılarının anlatıldığı eserdir (Wood 1995; Şakiroğlu 2003:41-42). Burada geçen kayda göre; kağan ve han unvanı imparator manasına gelen eş anlamlı iki farklı kelimedir (Marco Polo 1907:127). Kubilay dönemine ait önemli bilgiler veren eserlerden biri de *Cami’ut Tevarih*’tir. Ondan han olarak bahsettiği birkaç istisna yer haricinde genelde

⁸Kare alfabe manasına gelmekte olup Kubilay’ın hükümdarlığında devlet yazışmalarında kullanılmak üzere Tibet alfabesi model alınarak oluşturulmuş bir alfabledir. Ayrıntılı bilgi için bk. Ersoy 2007: 396; Bira 2011: 91; Tömörtogoo 2015: 10-11.

⁹Takvim hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Turan 2016.

kağan olarak söz edilmektedir (Hemedani 2014: 52,91). Ayrıca Kubilay'a verilen "Kaan" unvanı *Tarih-i Vassaf* adlı eserden de takip edilebilmektedir (Vassaf 1968).

Sonuç

Yukarıda yapmış olduğumuz incelemeler kapsamında çeşitli dil ve alfabelerde yazılmış kaynaklar taranmıştır. Böylelikle incelediğimiz dönemle ilgili kaynaklardaki han ve kağan unvanının monografisi çıkarılmıştır. Netice itibarı ile görülmektedir ki; bu unvanlar Moğol hükümdarları tarafından eş zamanlı olarak kullanılmıştır. Devletin resmi vesikası sayacağımız belgelerde bazı yerlerde han bazı yerlerde kağan unvanının aynı hükümdar için bile kullanıldığı görülmektedir. Moğol belgelerinde durum böyle iken, çeşitli coğrafyalarda yazılmış kaynaklarda da iki farklı kullanımın görülmesi doğal olarak kabul edilebilir. Zira bazı kaynakların farklı sayfalarında aynı kişiye ait unvan kullanımdaki tezat tespit edilebilmektedir. Tüm sonuçlar göz önüne alındığı zaman bizim kağan ve han unvanlarının bu dönem için birbirine olan üstünlüğü gibi bir durumdan söz etmemiz oldukça zor gözükmemektedir. Kağan unvanının üstünlüğü konusu Farsça metinlerde ima edilmiş olsa bile Göyük'ün Papa'ya göndermiş olduğu mektuptaki Han unvanına yüklenmiş olan "Dalay" sıfatı ve basılan paradaki "Xan-ı Alem" ifadesi birçok yorumun önünü kapatacak niteliktedir. Zaten bu iki unvan arasında bir üstünlük bakımından bir fark olmadığını Avrupalı seyyahlar da çeşitli dönemlerde yazmış oldukları eserlerinde belirtmişlerdir.

KAYNAKLAR

AKNERLİ GRİGOR, (2012), *Okçu Milletinin Tarihi*, Çev. Hrant D. Andresyan, İstanbul: Yeditepe Yayınları.

Anonim, (1990), *Mongolun Nigoça Tobçıyan*, Trs. B. Sumyabaatar, Ulaanbaatar: Ulsin Hevleliin Gazar.

Anonim, (1995), *Moğolların Gizli Tarihi*, Çev. Ahmet Temir, Ankara: Türk Tarih Kurumu.

Anonim, (2004), *The Secret History of the Mongols*, Çev. Igor de Rachewiltz, Leiden: Brill.

Anonim, (2011), *Moğolların Gizli Tarihçesi*, Çev. M. Levent Kaya, (Ed. Ekrem Kalan), İstanbul: Kabalıcı Yayınevi.

CLEAVES, Francis W., (1949), "The Mongolian Names and Terms in the History of the Nation of the Archers by Grigor of Akanc", *Harvard Journal of Asiatic Studies*, Vol. XII, Nu. ¾, Cambridge: Harvard-Yenching Institute, pp.400-443.

CUVEYİNİ, (2016), *Tarih-i Cihan Guşa*, Neşr. Muhammed Kazvini, Tahran: İntişarat-ı Hermes.

CUZCANİ, (2010), *Tabakat-ı Nasiri*, C. II. Neşr. Abdul Hay Habibi, Tahran: İntişarat-ı Esatir.

DONUİK, Abdulkadir, (1988), *Eski Türk Devletlerinde İdari ve Askeri Unvanlar*, İstanbul: Türk Dünyası Araştırma Vakfı.

- DOMIIN, Tömörtogoo,(2015) *Khubilai Haani Zarlıguud*, C. V., Ulaanbaatar: Mongolian Acedemy Sciences Institute of Language and Litarature.
- DOMIIN, Tumurtogoo, (2006), *Mongolian Monuments in Uighur-Mongolian Script (XIII-XVI Centuries)*, Taipei: Institute of Linguistics, Academia Sinica.
- ENHBAT Ç. ve NYAMAA B. ve BATSAİHAN Ts., (2005), *Mongol Ulsin Zoos Mōngön Temdegt*, Ulaanbaatar: Admon Hevlel.
- ERGİN, Muharrem, (2011), *Orhun Abideleri*, İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- ERKOÇ, Hayrettin İhsan, (2008), “Eski Türklerde Devlet Teşkilâtı (Gök Türk Dönemi)” *Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*, Ankara.
- ERSOY, Feyzi, (2007), “Moğol Yazısının Tarihi Gelişimi ve Moğolların Kullandıkları Alfabeler”, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 22,s. 393-404.
- GANBAT, Altansukh, (2019),“XII. Yüzyıl Moğolistan Coğrafyasındaki Konar-Göçerlerin İçtimai Yapısı”, *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türkiyat Araştırmaları Anabilim Dalı Türkiyat Araştırmaları Basılmamış Doktora Tezi*, Ankara.
- GÖMEÇ, Saadettin, (1997), “Kagan ve Katun”, *DTCF Tarih Araştırmaları Dergisi*,S. 29, s. 81-90.
- HEMEDANİ, Reşiduddin Fazlullah, (2014), *Cami’ut Tevarih*, Neşr. Behmen Kerimi, Tahran: İntişarat-ı İkbal.
- HEMEDANİ, Reşiduddin Fazlullah, *Kitab-ı Nesebname-i Muluk*, Topkapı Sarayı Müzesi III. Ahmed Kitaplığı, Envanter Nu: 2937.
- İBNU’L-ESİR, (2003), *el-Kamil Fi’t-Tarih*, C. X, Neşr: Muhammed Yusuf, Beyrut: Dar al-Kutub al-İlmiyah.
- KAFESOĞLU, İbrahim, (2007), *Türk Milli Kültürü*, İstanbul: Ötüken Yayınları.
- KALAN, Ekrem, (2012), “Nümismatik Materyallere Göre İslamlaşma Sürecinde Altın Orda Hanlarının Kullandığı İsim ve Unvanlar”, *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*,S. 33 (Bahar),s. 23-34.
- KALAN, Ekrem, (2018), “Moğollarda Yazılı Geleneğin Kökenleri ve “Cengiz Taşı”, *Türkbilig*, S. 35, s. 1-16.
- KAŞANİ, (2012), *Tarih-i Olcaytu*, Neşr. Mehin Hembeli. Tahran: İntişarat-ı Elmi u Ferhengi.
- KRADER, Lavrance, (1955), “Qan-Qayan and the Beginnings of Mongol Kingship”. *Central Asiatic Journal*, Vol. I, Wiesbaden: s. 17-35.
- LESSİNG, Ferdinand D., (2003), *Moğolca Türkçe Sözlük 1*, Çev. Günay Karaağaç, Ankara:Türk Dil Kurumu.
- MARCO POLO, (1907), *The Travels of Marco Polo*,(Ed. Tomas Wright - M. A. - F. S. A.),London: George Bell and Sons.

MİRHAND, (2006), *Tarih-i Ravzat'ul Safa*, C. VIII, Neşr. Cemşid Keyanfur, Tahran: İntişarat-ı Esatir.

Mission to Asia Narratives and Letters of the Franciscan Missionaries in Mongolia and China in the Thirteenth and Fourteenth Centuries, Çev. Stanbrook Abbey, (Ed. Christopher Dawson), New York: Harper & Row Publishers.

OKTAY, Hasan, (2007), *Ermeni Kaynaklarında Türkler ve Moğollar*, İstanbul: Selenge Yayınları.

ÖGEL, Bahaeddin, (1998), *Türk Kültürünün Gelişme Çağları*, İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı.

ÖLMEZ, Mehmet ve VOVIN A., (2018), "Istanbul Fragment in 'Phags-pa and Old Uyghur Script Revisited", *Journal Asiatique*, Nu. 306/1, pp. 147-155.

PLANO CARPINI, (2000), *Moğol Tarihi ve Seyahatname*, Çev. Ergin Ayan, Trabzon: Derya Kitapevi.

RACHEWILTZ, Igor, (1983), "Qan and Qa'an Seal of Güyüg", *Documenta Barbarorum*, Nu. 18, pp. 272-281.

RASONYÍ, Lazlo, (1971), *Tarihte Türklük*, Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü.

SHIRATORI, Kurakichi, (1926) "On The Titles Khan and Kaghan", *Proceedings of the Imperial Academy*, Nu. 6/2, pp. 241-244.

ŞAKİROĞLU, Mahmut, (2003). "Marko Polo mad.", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 28, İstanbul: TDV Yayınları, s. 41-43.

ŞAGDARİN, Bira, (2011), *Mongolin Tengeriin Uzel*, Ulaanbaatar: Olon Ulsin Mongol Sudlalin Holboo Mongol Ulsin ŞUA- iin Hel Zohiolin Hureelen.

ŞİRİN USER, Hatice, (2006), "Eski Türkçede Bazı Unvanların Yapısı Üzerine". *Bilig Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 39, s. 219-236.

TEBATEBAİ, Seyyid Cemal Turabi, (1971), *Sekkeha-ı Şahhan-ı Eslami İnan*, C. II., Şiraz: Muvesse-i Geraver u Çap Şea.

TURAN, Osman, (2016), *Oniki Hayvanlı Türk Takvimi*, İstanbul 2016.

VASSAF, (1968), *Tahrir-i Tarih-i Vassaf*, Neşr. Abdul Muhammed Ayeti, Tahran: İntişarat-ı Bonyad-ı Ferheng-i İnan.

WOOD, Frances, (1995), *Did Marco Polo Go to China?*, London: Westview Prints.